

БАЛАНСОВЕ УВ'ЯЗУВАННЯ ДОХОДІВ, ВИТРАТ І ПРИБУТКУ ВІД ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У процесі визначення прогнозованої величини операційних витрат необхідно визначити очікувані фінансові результати від операційної діяльності, адже остаточне рішення щодо встановлення плану витрат може бути прийняте лише після балансового ув'язування прогнозованих витрат з валовим доходом та операційним прибутком. Вагомий вклад у вивчення питань планування доходів, витрат і прибутку торговельних підприємств внесено відомими вітчизняними економістами. Так, О.Г. Біла зазначає, що об'єктами планування доходів, витрат і прибутку є валовий і чистий дохід від реалізації товарів (робіт і послуг), операційні витрати, валовий прибуток, фінансові результати (прибуток, збиток) від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Вихідною базою для складання плану є: матеріали аналізу доходів, витрат і прибутку за останні 3-5 років; прогнозований обсяг реалізації товарів за закупівельними цінами і цінами реалізації (згідно із відповідними розділами бізнес-плану); чинні нормативні акти з питань ціноутворення, складу витрат, податкових і неподаткових платежів до бюджету і в цільові фонди держави, фінансового планування і прогнозування; прогнозовані витрати за рахунок прибутку поточного року (внутрігосподарські відрахування, виплата дивідендів, фінансування заходів соціального спрямування, погашення збитків минулих років тощо); прогнозоване реінвестування прибутку звітного і поточного року на економічний і соціальний розвиток підприємства [1, с. 230].

Ушакова Н.М. відносить витрати до якісних показників господарської діяльності підприємств торгівлі, основною метою планування яких є визначення загальної суми витрат, необхідної для забезпечення нормальної роботи підприємства, з урахуванням наявних резервів зниження витрат на придбання, доставку, зберігання товарів і реалізацію їх споживачам [2, с. 400].

Поддєрьогін А.М. зазначає, що у процесі складання плану доходів та витрат необхідно перевірити взаємоузгодженість запланованих сум витрат та відрахувань із джерелами покриття їх відповідними доходами та надходженням коштів, передбачених у першому розділі плану доходів та витрат. Витрати на реалізацію продукції, передбачені в другому розділі плану доходів та витрат, повинні покриватися з виручки від реалізації продукції та послуг (за вирахуванням податку на додану вартість та акцизного збору). Якщо виручка від реалізації продукції та послуг (за вирахуванням податків) виявляється меншою за витрати на реалізовану продукцію, тоді прибуток у першому розділі буде відсутній. У другому розділі з'являться збитки в сумі перевищення витрат над виручкою. Після визначення всіх статей плану доходів та витрат та підведення підсумку в кожному розділі перевіряють рівень їхньої збалансованості. Для цього підсумки першого розділу порівнюють з підсумками другого розділу плану доходів та витрат. Сальдо всіх надходжень і всіх витрат характеризують фінансовий результат діяльності підприємства. Якщо має місце негативний фінансовий результат (збиток), необхідно переглянути витрати в бік зменшення або відшукати додаткові резерви доходів та надходження коштів. Таким чином, у процесі фінансового планування здійснюється конкретна ув'язка кожного виду витрат з джерелом фінансування [3, с. 320].

Викладене вище зумовлює необхідність постановки і вирішення таких завдань: проведення балансового ув'язування доходів, витрат і прибутку від операційної діяльності торговельних підприємств, розрахунок меж беззбитковості діяльності досліджуваних споживчих товариств для забезпечення їх самоокупності в плановому періоді.

Мета статті полягає у формуванні моделі балансового ув'язування доходів, витрат і прибутку підприємства, а також у здійсненні розрахунку межі беззбитковості споживчих товариств та резерву їх фінансової міцності.

Планування операційних витрат слід розглядати як динамічний процес, який вимагає ув'язування прогнозованих витрат з джерелами їх фінансування з тим, щоб забезпечити покриття витрат власними доходами від операційної діяльності та отримати прибуток, необхідний для самоокупності.

У процесі планування витрат найчастіше використовують балансовий метод. Він дає змогу ув'язувати доходи, витрати та визначити фінансові результати діяльності. План доходів, витрат і прибутку доцільно складати за формулою, наближеною до звіту про фінансові результати. Процес балансового ув'язування доходів, витрат і прибутку схематично відображено на рис. 1.

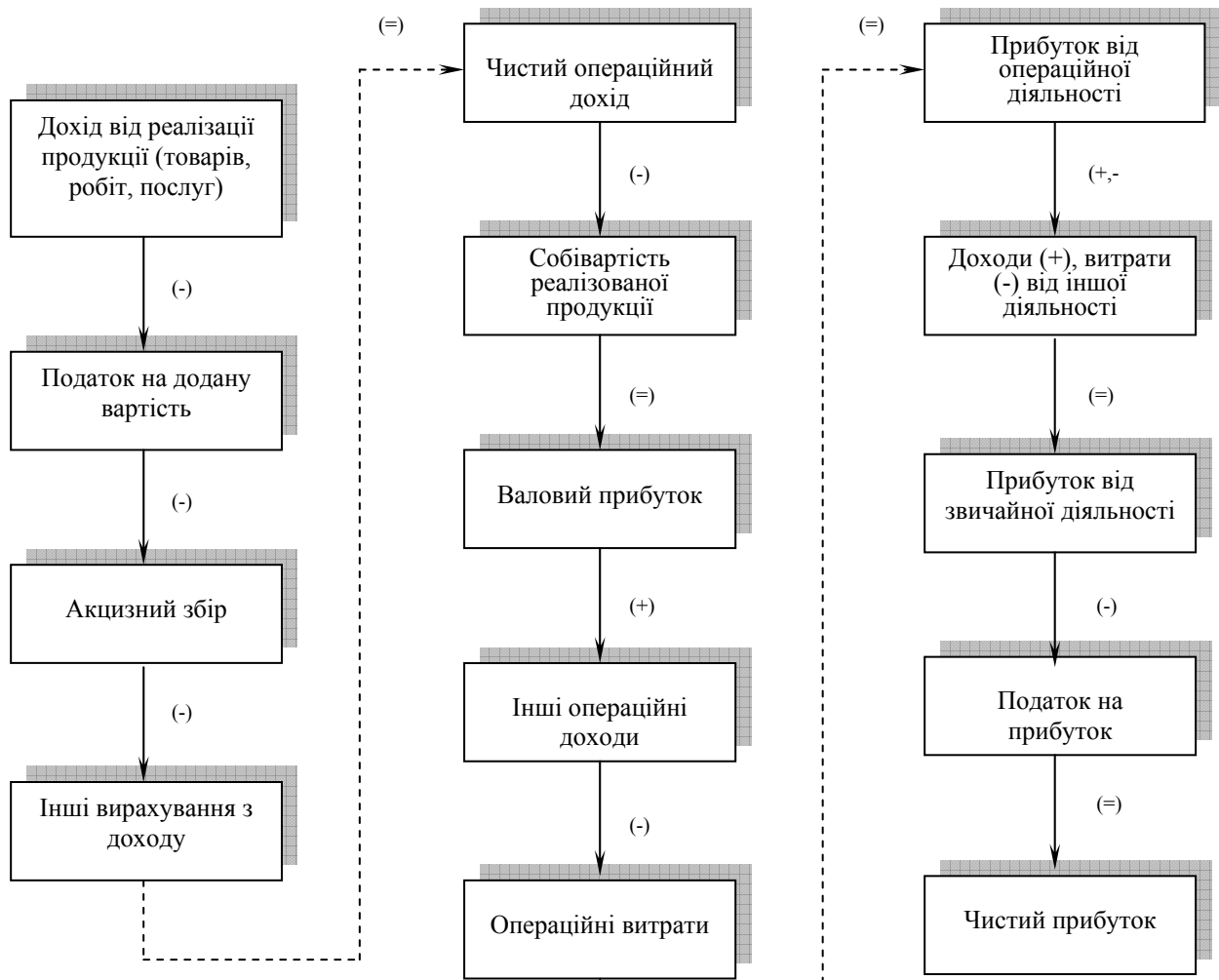

Рис. 1 Модель балансового ув'язування доходів, витрат і прибутку підприємства

Балансове ув'язування доходів, витрат та прибутку від операційної діяльності Олександрійського та Шпанівського споживчих товариств системи споживчої кооперації України подане в табл. 1 і 2.

Таблиця 1

Балансове ув'язування доходів, витрат і прибутку від операційної діяльності Олександрійського споживчого товариства

№ п/п	Показники	Фактично за 2009 р.		План на 2010 р.	
		сума, тис. грн.	в % до товарообороту	сума, тис. грн.	в % до товарообороту
1.	Дохід від реалізації товарів	7154	100	9250	100
2.	Податок на додану вартість	1186	16,58	1542	16,67
3.	Акцизний збір	22	0,31	29	0,31
4.	Інші вирахування з доходу	-	-	-	-
5.	Чистий дохід від реалізації товарів	5946	83,11	7679	83,02
6.	Собівартість реалізованих товарів	4647	64,96	6297	68,08
7.	Валовий прибуток	1299	18,16	1382	14,94
8.	Інші операційні доходи	39	0,55	100	1,08
9.	Адміністративні витрати	279	3,90	259	2,80
10.	Витрати на збут	939	13,13	1022	11,05
11.	Інші операційні витрати	36	0,50	34	0,37
12.	Прибуток (збиток) від операційної діяльності	84	1,17	167	1,81

Прогнозований прибуток від операційної діяльності Олександрійського споживчого товариства становить 167 тис. грн. (1382+100-259-1022-34).

Це означає, що споживче товариство при виконанні плану товарообороту (9250 тис. грн.), плану чистого доходу (7679 тис. грн.), валового прибутку (1382 тис. грн.), отриманні прогнозованих інших операційних доходів (100 тис. грн.), недопущенні перевитрат операційних витрат (259+1022+34=1315 тис. грн.) зможе забезпечити рентабельність операційної діяльності, отримати прибуток в сумі 167 тис. грн., а при перевиконанні вказаних показників та економії витрат і збільшити прибуток.

Таблиця 2

Балансове ув'язування доходів, витрат і прибутку від операційної діяльності Шпанівського споживчого товариства

Показники	Фактично за 2009 р.		План на 2010 р.	
	сума, тис.грн.	в % до товарообігу	сума, тис.грн.	в % до товарообігу
1. Дохід від реалізації товарів	5545	100	7486	100
2. Податок на додану вартість	924	16,66	1248	16,67
3. Акцизний збір	25	0,45	27	0,36
4. Інші вирахування з доходу	-	-	-	-
5. Чистий дохід від реалізації товарів	4596	82,89	6211	82,97
6. Собівартість реалізованих товарів	3431	61,88	4659	62,23
7. Валовий прибуток	1165	21,01	1553	20,74
8. Інші операційні доходи	193	3,48	76	1,02
9. Адміністративні витрати	383	6,91	369	4,93
10. Витрати на збут	742	13,38	962	12,85
11. Інші операційні витрати	190	3,43	165	2,20
12. Прибуток(збиток)від операційної діяльності	43	0,78	133	1,77

При виконанні плану доходів, витрат і прибутку Олександрійське споживче товариство зможе збільшити прибуток від операційної діяльності в 2 рази.

Для Шпанівського споживчого товариства прогнозований прибуток від операційної діяльності становить 133 тис. грн. (1553+76-369-962-165).

Тобто, споживче товариство при виконанні плану товарообороту (7486 тис. грн.), плану чистого доходу (6211 тис. грн.), валового прибутку (1553 тис. грн.), отриманні прогнозованих інших операційних доходів (76 тис. грн.), недопущенні перевитрат операційних витрат (369+962+165=1496 тис. грн.) зможе забезпечити рентабельність операційної діяльності, отримати прибуток в сумі 133 тис. грн., а при перевиконанні вказаних показників та економії витрат і збільшити прибуток.

При виконанні плану доходів, витрат і прибутку Шпанівське споживче товариство зможе отримати прибуток від операційної діяльності в 3 рази більший за показник 2009 р. (табл. 2).

З допомогою моделі балансового ув'язування доходів, витрат і прибутку можна здійснювати процес планування послідовно зверху донизу і коригувати його знизу доверху з тим, щоб отримати оптимальну, економічно обгрунтовану величину прогнозованого прибутку, необхідного для самоокупності та самофінансування господарської діяльності на плановий період.

Самоокупність – система господарювання, яка передбачає відшкодування поточних витрат підприємства і витрат на просте відтворення за рахунок власних доходів від здійснення господарської діяльності [4, с. 26].

Для визначення того чи за прогнозованого рівня витрат за якого споживчі товариства отримають прибуток, який забезпечив би їм самоокупність у плановому періоді, необхідно: визначити обсяг товарообороту, що забезпечить беззбиткову операційну діяльність; розрахувати величину і рівень прибутку, необхідного для самоокупності господарської діяльності; визначити обсяг товарообороту, що забезпечить прибуток в розмірі, необхідному для самоокупності.

В ринкових умовах слід оперативного реагувати на зміни кон'юнктури ринку, щоб не допустити збиткової діяльності. Для цього використовують розрахунок межі беззбитковості, який є інструментом управління доходами і витратами.

Для розрахунку межі беззбитковості необхідно планові витрати поділити залежно від ступеня реагування на зміну величини товарообороту на змінні та умовно-постійні (табл. 3).

За даними табл. 3, змінні операційні витрати Олександрійського споживчого товариства становлять 973 тис. грн., що дорівнює 10,52% до товарообороту. Умовно-постійні витрати складають 342 тис. грн., що становить 3,7% до товарообороту. Загальний рівень операційних витрат 14,22% (10,52+3,7).

Змінні витрати Шпанівського споживчого товариства становлять 955 тис. грн., що дорівнює 12,76% до товарообороту. Умовно-постійні витрати складають 540 тис. грн., що становить 7,21% до товарообороту. Загальний рівень операційних витрат 19,97% (12,76+7,21).

Постійні та змінні операційні витрати споживчих товариств фактично у 2009р. та за проектом плану на 2010 р.

Показники	Олександрійське СТ			Шпанівське СТ		
	Фактично у 2009р.	План на 2010р.	Відхилення 2010р. від 2009р.	Фактично у 2009р.	План на 2010р.	Відхилення 2010р. від 2009р.
Умовно-постійні витрати: сума, тис. грн.	363	342	-21	567	540	-27
в % до підсумку	28,95	26,01	-2,94	43,12	36,12	-7
в % до товарообороту	5,07	3,70	-1,37	10,23	7,21	-3,02
Змінні витрати: сума, тис. грн.	891	973	82	748	955	207
в % до підсумку	71,05	73,99	2,94	56,88	63,88	7,00
в % до товарообороту	12,45	10,52	-1,93	13,49	12,76	-0,73
Усього витрат: сума, тис. грн.	1254	1315	61	1315	1495	180
в % до товарообороту	17,52	14,22	-3,3	23,71	19,97	-3,74
Товарооборот: сума, тис. грн.	7154	9250	2096	5545	7486	1941

Алгоритм розрахунку межі беззбитковості торговельного підприємства витікає із основної умови її досягнення:

$$ВП - ОВ = ОВ_{з} + ОВ_{уп}, \quad (1)$$

- де $ВП$ - прогнозований валовий прибуток;
- $ОВ$ - прогнозовані операційні витрати;
- $ОВ_{з}$ - прогнозовані змінні операційні витрати;
- $ОВ_{уп}$ - прогнозовані умовно-постійні витрати.

Підставивши відповідні значення Олександрійського СТ у формулу (1) ($ВП=342+973=1315$ тис. грн.), бачимо, що споживче товариство має резерв міцності в 67 тис. грн. (1382–1315). Іншими словами, підприємство залишиться ще беззбитковим, якщо воно збільшить операційні витрати, або зменшить валовий прибуток (реалізовану націнку) на 67 тис. грн. за умови виконання плану товарообороту. Резерв міцності Шпанівського СТ становить 58 тис. грн.

Слід визначити при якому обсязі товарообороту наступить межа беззбитковості для споживчих товариств. За основу візьмемо алгоритм розрахунку поданий у методичних рекомендаціях зі складання фінансового плану торговельного підприємства [5, с. 25].

Визначимо, при якому обсязі товарообороту, наступить межа беззбитковості за формулою:

$$T = \frac{ОВ_{уп}}{P_{вп} - P_{овз}} * 100 \quad (2)$$

- де, $P_{вп}$ – рівень валового прибутку, в % до товарообороту;
- $P_{овз}$ – рівень змінних операційних витрат, в % до товарообороту.

Для Олександрійського споживчого товариства обсяг товарообороту, при якому наступить межа беззбитковості становить 8344,8 тис. грн.

$$T = \frac{363 * 100}{14,94 - 10,59} = 8344,8 \text{ тис. грн.}$$

Для Шпанівського СТ обсяг беззбиткового товарообороту становить 6766,9 тис. грн.

$$T = \frac{540 * 100}{20,74 - 12,76} = 6766,9 \text{ тис. грн.}$$

Отже, Олександрійське споживче товариство залишиться ще беззбитковим за умови зниження товарообороту до межі 8344,8 тис. грн. при збереженні планового рівня валового доходу і змінних операційних витрат та недопущенні перевитрат умовно-постійних витрат.

Шпанівське споживче товариство залишиться беззбитковим за умови зниження товарообороту до межі 6766,9 тис. грн. і, знову ж таки, при збереженні планового рівня валового доходу і змінних операційних витрат та недопущенні перевитрат умовно-постійних витрат.

Забезпечити беззбитковість і рентабельність торговельної діяльності можливо при виконанні (перевиконанні) обсягу товарообороту, необхідного для беззбиткової діяльності; зменшенні величини умовно-постійних операційних витрат; підвищенні рівня валового прибутку; зниженні рівня змінних операційних витрат. Пошуки резервів збільшення обсягу товарообороту, зниження собівартості реалізованих товарів, скорочення адміністративних, збутових та інших операційних витрат, (перш за все

за рахунок ефективного використання транспорту, підвищення продуктивності праці, високого рівня маркетингу) – шлях до збільшення прибутку торговельних підприємств споживчої кооперації України. Не менш важливо вести пошуки збільшення величини інших операційних доходів, особливо від операційної оренди необоротних активів чи реалізації необоротних активів, які використовуються неефективно. Перспективним напрямом в дослідженні проблеми балансування витрат, доходів і прибутку є розробка економічно обґрунтованих планів операційних витрат і оптимізація їх структури.

Література

1. Біла О.Г. Фінансове планування і прогнозування : навч. посіб. / О.Г. Біла. – Л.: Компакт-ЛВ, 2005. – 312 с.
2. Мазаракі А.А. Економіка торговельного підприємства : підруч. для ВУЗів / А.А. Мазаракі, Л.О. Лігоненко, Н.М. Ушакова. – К.: “Хрещатик”, 1999. – 800 с.
3. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств : підруч. / А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.
4. Бабенко С.Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці : монографія / С.Г. Бабенко. – К.: Наукова думка, 2003. – 332 с.
5. Методичні рекомендації зі складання фінансового плану торговельного підприємства: затверджені постановою правління Укоопспілки від 26.12.01 №320. – Київ. – 2001. – 49 с.

Рецензент доктор экон. наук, профессор И.С. Гуцал

336.71

*Кондратьєва І.Г., ст. викладач, Кримський економічний інститут
КНЕУ імені Вадима Гетьмана, м. Сімферополь*

СТОХАСТИЧНА МОДЕЛЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНОГО ВІДДІЛУ БАНКУ

Поняття систем масового обслуговування пов'язані з таким явищем, як очікування в черзі. Не являються виключенням комерційні банки, які додають таку послугу, як кредитування. Клієнти банку очікують у черзі на отримання цієї послуги. Будь яка їх частина, дочекавшись, потрапляють у коло клієнтів до отримання кредиту. А друга їх частина випадає зі цього кола, так и не став справжнім клієнтом банку. В наслідок чого банк втрачає клієнта, що в сучасних умовах може буди досить критичним для його стану. Широке коло реальних процесів за своєю внутрішньою структурою є ймовірними. Найширшого визначення щодо використання на практиці набув за останні десятиріччя клас випадкових процесів, які дістали назву марковських ланцюгів. Ланцюги Маркова як математичний апарат дослідження використовуються в працях таких вчених як Жлуктенко В.І., Бегун А.В. [1, с. 27-71].

В статті розглянуто кредитний відділ комерційного банку як систему обслуговування вимог (запитів), які надходять від позичальників. Поняття систем обслуговування пов'язані з явищем очікування в черзі. Для того, щоб передбачити поведінку системи обслуговування «необхідно побудувати таку математичну модель, за допомогою якої можна було б відтворити всі можливі ситуації, пов'язані з функціонуванням досліджуваної системи» [1, с. 136]. Зокрема, здійснюючи експеримент за допомогою побудованої математичної моделі, можна дістати відповіді на важливі запитання, що пов'язані з ефективністю функціонування досліджуваної системи обслуговування. Процес утворення черг, час, витрачений каналом на обслуговування кожної вимоги, мають випадковий характер. Моделі, які створені для дослідження таких систем, називають стохастичними. Наприклад, можна застосувати статистичне моделювання систем обслуговування [3, с. 16-59].

Ціллю статті є розгляд практичної ситуації: видання кредиту у комерційному банку, та моделювання даної ситуації за допомогою ланцюгів Маркова.

Запити, що надходять від замовників (позичальників), утворюють потік вимог, створюючи при цьому чергу. Розглянемо марковський процес народження-загибелі.

Нехай обсяг черзі дорівнює k одиницям і процес перебуває у стані Q_k . Процес переходу із стану Q_k за малий проміжок часу Δt до стану Q_{k+1} відповідає випадковій події - отримання позику однією одиницею черзі, моделюється пуассонівським процесом із параметром λ_k - інтенсивність отримання позику. Перехід із стану Q_k до стану Q_{k-1} за Δt , таким чином, відповідає випадковій події - відмови позику із певною ймовірністю однієї одиниці черзі, моделюється експоненціальним законом розподілу із параметром μ_k - інтенсивність відмови позику. Також є випадок, коли за проміжок часу Δt процес залишається у стані Q_k , який буде відповідати такій випадковій події, коли із певною ймовірністю черга не